

17. Belijdenis en heilig avondmaal

17.1. Dit hoofdstuk

17.1.1. Onderzoeksvragen bij dit hoofdstuk

In dit hoofdstuk gaat het om de vraag hoe de commissie voor de kerkorde en de generale synode hebben gesproken over de belijdenis van het geloof en over het heilig avondmaal. Zijn het twee aparte grootheden of staan ze in nauwe relatie? Hoe zit het met de relatie tussen de gewone catechese en de belijdeniscatechese? Komt het apostolaat bij deze onderwerpen ter sprake?

17.1.2. Inhoud van dit hoofdstuk

Paragraaf 17.2 begint met het gesprek in de commissie over de relatie tussen catechese en de openbare belijdenis van het geloof (17.2.1), de stof voor de catechese (17.2.2), de openbare belijdenis van het geloof (17.2.3.1) en de belijdenisvragen (17.2.3.2). In 17.3 gaat het om de behandeling van de openbare belijdenis in de generale synode. In 17.4 keren we terug naar de behandeling van het heilig avondmaal in de commissie voor de kerkorde en in 17.5 volgen we de behandeling in de generale synode. In 17.6 worden de onderzoeksvragen beantwoord.

17.2. Catechese en belijdenis van het geloof

17.2.1. De relatie tussen catechese en de belijdenis van het geloof

Bij de behandeling van het artikel over de catechese stelt de commissie eerst het doel van de catechese aan de orde.¹⁴⁹¹ Gravemeyer noemt als doel het bewust doen deelnemen aan het heilig avondmaal. Het hoofddaccent is dus de belijdenis. Berkelbach van der Sprenkel stelt dan ook voor catechisanten te vervangen door catechumenen. Dit wordt als zodanig niet overgenomen, omdat deze aanduiding alleen laat denken aan de deelnemers aan de belijdeniscatechisatie. Als zodanig denkt de commissie bij het doel van de catechese unaniem aan de openbare belijdenis van het geloof en aan het deelnemen aan de viering van het heilig avondmaal. Als eerste formulering wordt vastgesteld: 'De catechese heeft ten doel het onderricht van diegenen die zich na openbare belijdenis des geloofs voor de eerste maal tot des Heren Avondmaal begeven.'¹⁴⁹²

Severijn wil ook de openbare belijdenis van het geloof genoemd zien. Het onderwijs geschiedt in gehoorzaamheid op bevel. Er is een bevel van God. De catechese heeft dus plaats, afgezien van de begeerte daartoe.¹⁴⁹³ Van Ruler wil de toevoeging van de clausule: 'de catechese geschiedt op het gebod Gods'. Er is een plicht om catechese te geven en een plicht om catechese te volgen. De bedoeling van de catechese is om van het ene sacrament te leiden naar het andere, van doop naar avondmaal.¹⁴⁹⁴ De volgorde van de artikelen is dan ook: heilige doop – catechese – openbare belijdenis des geloofs – heilig avondmaal.¹⁴⁹⁵

¹⁴⁹¹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 291.

¹⁴⁹² Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 292.

¹⁴⁹³ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 310.

¹⁴⁹⁴ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 310.

¹⁴⁹⁵ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 359.

Omdat de lijn helder is, geven de ordinanties voor de catechese later weinig discussie.¹⁴⁹⁶
Bij de eindredactie wordt als tekst vastgesteld:

De catechese is het onderricht van de kinderen van de gemeente en van hen die begeren in haar midden te worden opgenomen, opdat zij als mondige lidmaten tot het Heilig Avondmaal toegang verkrijgen.¹⁴⁹⁷

17.2.2. De stof voor de catechese

Bij de formulering van het artikel van de catechese is de commissie van mening dat ook de leerstof vastgesteld moet worden. De Vos merkt op: 'Als het doel van de catechese wordt gesteld, zal ook de weg om ertoe te geraken, dienen te worden aangegeven.'¹⁴⁹⁸ Eigenlijk zou men allerlei aspecten willen opnemen en benoemen, zoals geloofsleer, zedenleer, gebedsleer, de inhoud van het belijden van de kerk, de leer van geloof en leven. Ten slotte kiest men voor de formulering:

het lezen en verstaan van de Heilige Schrift, de geschiedenis van de kerk, de inhoud van het belijden van de kerk, de kennis van het christelijk lied en het liturgieboek van de kerk.¹⁴⁹⁹

Om vrijbuitelij te voorkomen wordt later toegevoegd dat de catechese plaatsvindt aan de hand van leerboeken en geschriften, door de kerk hiervoor aangewezen.¹⁵⁰⁰ Zeydner wijst erop dat bepaalde normen vastliggen, die voor de gehele kerk gelden. Er moet een garantie zijn dat de confirmandi (de belijdeniscatechisanten) een bepaalde kennis moeten hebben over doop, avondmaal, gebod, Evangelie en gebed.

Bij de eindredactie in de commissie wordt als stof vastgesteld:

Het kerkelijk onderricht betreft:
Het lezen en verstaan van de Heilige Schrift,
Het leerboek van de Kerk,
De geschiedenis der Kerk, en
De kennis van het christelijke lied en het dienstboek van de kerk.¹⁵⁰¹

17.2.3. Van de openbare belijdenis des geloofs

17.2.3.1. Art. XVII. Van de openbare belijdenis des geloofs

Dat het bij de belijdenis van het geloof gaat om een openbare belijdenis is binnen de commissie eigenlijk geen punt van gesprek geweest. Belijdenis doen is een publieke acte, zo formuleert Van Ruler. Waarop Scholten antwoordt met: 'Natuurlijk'.¹⁵⁰² De aanduiding is dan ook opgenomen in het opschrift van het artikel.

Severijn brengt naar voren dat duidelijk gesteld moet worden dat degenen die bevestigd

¹⁴⁹⁶ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 489-93.

¹⁴⁹⁷ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 518.

¹⁴⁹⁸ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 293.

¹⁴⁹⁹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 293.

¹⁵⁰⁰ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 310v.

¹⁵⁰¹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 518.

¹⁵⁰² Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 194.

worden eerst moeten antwoorden en vervolgens bevestigd worden.¹⁵⁰³ De commissie is het hiermee eens.

Van Ruler wenst drie elementen geaccentueerd te zien:

1. Er moet nog verwezen worden naar de catechese;
2. Er moet het element in zitten van kerkelijk onderzoek naar leer en leven (*de vita atque confessione*);
3. Er moet in komen dat zij pas dan (na 2, RvK) worden toegelaten tot de openbare belijdenis des geloofs.

Er wordt gekozen voor het woord 'bevestigen', omdat hierin het element zit van vastmaken, vastleggen en ook het element van versterken.

De commissie komt tot een eerste formulering:

De openbare belijdenis geschiedt in de gemeente en door bevestigend te antwoorden op de door de kerk in haar formulier gestelde vragen. De opnemng onder de belijdende leden heeft plaats met een daartoe bestemd formulier uit het dienstboek der kerk.¹⁵⁰⁴

17.2.3.2. De belijdenisvragen

Wagenaar heeft in zijn ontwerp ook de vragen opgenomen die bij de belijdenis van het geloof gesteld zullen worden.¹⁵⁰⁵ Zijn concept luidt:

Zij, die door de kerkenraad zijn toegelaten tot de openlijke belijdenis van hun geloof, worden tot lidmaten der kerk bevestigd, nadat zij in het midden der gemeente op de volgende, door de dienaar des Woords gestelde vragen bevestigend hebben geantwoord:

In tegenwoordigheid van God en Zijn gemeente vraag ik u, staande in de vrijheid waarmee Christus heeft vrijgemaakt,

ten eerste:

belijdt gij, in de blijdschap des geloofs, al uw vertrouwen te stellen in de God van uw Doop, in God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde, en in Jezus Christus, onze Heer, en in de Heilige Geest, de Trooster, die in alle waarheid leidt?

Ten tweede:

Zijt gij met hart en ziel bereid door Gods genade bij deze belijdenis te volharden, in de dienst van Woord en sacramenten getrouw te zijn en uw Heiland te volgen in voorspoed en tegenspoed, in leven en in sterven?

Ten derde:

Is het uw begeerte als een levend lid van de Nederlandse Hervormde Kerk de goede strijd des geloofs te strijden, in de gemeenschap aller gelovigen en in de verwachting van het Koninkrijk der hemelen?

De door Wagenaar opgenomen vragen zijn vrucht van besprekingen met name van de heren W. Banning, S. Gerbrandy, K.H.E. Gravemeyer en H. Kraemer tijdens hun gijzeling in

¹⁵⁰³ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 309.

¹⁵⁰⁴ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 309.

¹⁵⁰⁵ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 5.

het gijzelaarskamp Sint-Michielsgestel. Bij het opstellen zijn de belijdenisvragen van andere kerken niet geraadpleegd.

In de commissie wordt een speciale subcommissie gevormd voor de belijdenisvragen. Haitjema bestudeert de vragen van vóór 1816, Berkelbach van der Sprenkel die van na 1816. Hierbij worden ook de belijdenisvragen van andere kerken bestudeerd.¹⁵⁰⁶ Wagenaar vraagt of de beide hoogleraren ook een proefformulier willen ontwerpen met betere vragen.

In een volgende vergadering wordt geuit dat de vragen als zodanig niet in de kerkorde behoeven te worden opgenomen. Ze moeten in de formulieren staan. Omdat er echter een wezenlijk stuk belijden in de belijdenisvragen is vervat, zijn de vragen wel een stuk van deze commissie en besluit de commissie deze zelf op te stellen en toe te zenden aan de subcommissie voor de formulieren.¹⁵⁰⁷

Bij de stukken voor de vergadering van 21-23 november 1946 is een nota gevoegd waarin diverse belijdenisvragen in het Nederlandse gereformeerde protestantisme vanaf de tijd van de organisatie van vluchtelingengemeente In Londen gerubriceerd zijn:¹⁵⁰⁸ de vragen van Johannes à Lasco (Forma ac ratio) van 1551;¹⁵⁰⁹ de vragen in de Pfaltzische Kerkenordering van 1563¹⁵¹⁰ en verder de vragen van de Nederlandse Hervormde Kerk in 1816,¹⁵¹¹ Gereformeerde Kerken in Nederland (Utrecht 1923),¹⁵¹² Remonstrantse Broederschap (1928),¹⁵¹³ Franse (of Zwitserse) Kerk,¹⁵¹⁴ Schotse Kerk,¹⁵¹⁵ Nederlandse Hervormde Kerk (contemporain),¹⁵¹⁶ de formulering uit Sint-Michielsgestel,¹⁵¹⁷ een concept van Van Grieken¹⁵¹⁸ en een concept van Berkelbach van der Sprenkel.¹⁵¹⁹ Tijdens de bespreking voelt de een iets meer voor het ene en de ander voor het andere element.¹⁵²⁰ Aan het slot besluit men dat Noordmans, Van Ruler en De Vos zich er nader op zullen beraden en in de volgende vergadering met een ontwerp zullen komen. Wagenaar vraagt deze vragen toch vooral zo te stellen dat de eenvoudigen van geest er iets van begrijpen. Men lade ze dus niet teveel met dogmatiek.

In de volgende vergadering ligt er een voorstel van Noordmans ter tafel.¹⁵²¹ Het concept vindt tijdens de bespreking in de commissie geen algemene instemming.¹⁵²² Er is te weinig van de geloofsleer terug te vinden in de vragen. Het is te subjectief en te weinig objectief. In een vervolgbespreking blijven de bezwaren overeind staan: de vragen kunnen piëtis-

¹⁵⁰⁶ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 294v.

¹⁵⁰⁷ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 309.

¹⁵⁰⁸ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 408-13.

¹⁵⁰⁹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 408v.

¹⁵¹⁰ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 409v.

¹⁵¹¹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 410.

¹⁵¹² Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 410.

¹⁵¹³ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 410v.

¹⁵¹⁴ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 411v.

¹⁵¹⁵ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 412.

¹⁵¹⁶ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 412.

¹⁵¹⁷ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 412.

¹⁵¹⁸ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 412.

¹⁵¹⁹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 412v.

¹⁵²⁰ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 419-21.

¹⁵²¹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 428v.

¹⁵²² Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 430-2.

tisch misverstaan worden.¹⁵²³ Besloten wordt dat de leden die naar aanleiding van deze discussie een nieuwe formulering willen geven, deze bij Wagenaar zullen inzenden. Bij de volgende vergadering liggen er drie concepten op de vergadertafel: die van Noordmans, een van Wagenaar en een van Gravemeyer.¹⁵²⁴

Na enige discussie¹⁵²⁵ wordt als eerste de eerste vraag van Gravemeyer overgenomen en worden ook de beide andere geformuleerd, ze luiden:

1. Belijdt gij te geloven in God de Vader, de almachtige Schepper des hemels en der aarde en in Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon, onze Heer en in de Heilige Geest?
2. Erkent gij, als lidmaat van de Gemeente, die God Zich ten eeuwigen leven verkoren heeft, dat Hij u roept om Hem te belijden voor de mensen, tegen de zonde en de duivel te strijden en naar de u geschonken gaven, mede te arbeiden in Zijn Koninkrijk?
3. Wilt gij getrouw zijn onder de bediening van Woord en sacramenten en volharden in het gebed en in het lezen van de Heilige Schrift, u stellende onder het opzicht en de tucht van de Kerk?

In deze formulering kunnen allen zich vinden.

Tijdens de bespreking van de ontwerp-kerkorde met leidende figuren uit de kerk, brengt Lindeboom bezwaar in tegen het noemen van de strijd tegen de duivel in de tweede vraag. 'Met die vraag werpen we voor velen de deur dicht. Er zijn jonge mensen die zich met moeite aan bepaalde antropomorfe voorstellingen ontworstelen en die duivel zou ze daar weer middenin brengen.'¹⁵²⁶ Vanwege een korte en bondige notulering klinkt het antwoord van Van Ruler later wat wonderlijk, maar het is toch wel duidelijk: 'Voor betere waardering van de duivel moge spreker naar prof. Van der Leeuw verwijzen.'¹⁵²⁷

17.3. Van de openbare belijdenis des geloofs in de generale synode

De openbare belijdenis des geloofs als voorwaarde voor de toegang tot het heilig avondmaal kwam in de generale synode al in 1945 aan de orde naar aanleiding van een schrijven van F.L.S.F. baron van Tuyl van Serooskerken, gedeputeerde bij de overheid. Dit ging over de bediening van de sacramenten en de aanneming van lidmaten in de bewaring- en interneringskampen voor politieke gevangenen.¹⁵²⁸ Dit vormde voor de commissie ad hoc aanleiding enige richtlijnen op te stellen voor de bediening van het heilig avondmaal aan gedetineerden en voor de bevestiging van lidmaten. In deze richtlijnen komt bij het gedeelte over wie als gasten kunnen worden toegelaten ook de alinea voor: '2. Personen, die nog geen lidmaat zijn, maar die om zeer bijzondere omstandigheden wensen aan te zitten en toegelaten te worden in de onderstelling, dat zij spoedig lidmaat zullen worden.' Deze zinsnede wordt door de generale synode geschrapt. Dit is niet de juiste weg. Bovendien is de bijzondere weg van belijdenis afleggen tegenover een kerkenraadscommissie altijd mogelijk.

¹⁵²³ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 455-7.

¹⁵²⁴ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 458.

¹⁵²⁵ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 467-9.

¹⁵²⁶ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 570.

¹⁵²⁷ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 577.

¹⁵²⁸ *Handelingen 1945/46*, 262-4.

Als Van Ruler aan de synode het onderscheid duidelijk maakt tussen de catechese en geestelijke vorming van de jeugd, geeft hij aan dat de catechese is gericht op het sacrament van het heilig avondmaal.¹⁵²⁹ Dit wordt nog eens extra onderstreept als bij de behandeling van art. XVI de aanhef in deze zin wordt toegespitst.¹⁵³⁰

De catechese is onderricht aan de kinderen van de gemeente en verder aan allen, die dit onderricht begeren. Het doel der catechese is hen voor te bereiden tot de openlijke belijdenis des geloofs, daardoor te brengen tot de deelneming aan het Heilig Avondmaal en mitsdien tot het dragen van mede-verantwoordelijkheid als belijdend lid voor de opbouw der gemeente van Christus.

Dit amendement wordt met algemene stemmen door de synode aanvaard. Wat betreft de hulpmiddelen wordt de oorspronkelijke tekst: 'Het catechetisch onderricht vindt plaats aan de hand van leerboeken en geschriften door de kerk daarvoor aangewezen' op voorstel van Bakker gewijzigd in: 'De Kerk geeft leiding en voorlichting ten aanzien van de leerboeken en geschriften, die bij het catechetisch onderwijs gebruikt worden.'¹⁵³¹ De voorgestelde tekst: 'Het catechetisch onderricht vindt plaats aan de hand van leerboeken en geschriften, door de Kerk daarvoor aangewezen',¹⁵³² wordt te zeer als preventieve censuur ervaren ten aanzien van de leermiddelen. 'Dit is rooms.'¹⁵³³ Ook de inhoud van de leerstof wordt qua redactie nog enigszins bijgewerkt. De centrale commissie van rapport wil de formulering duidelijker en vollediger om de bedoelingen beter weer te geven.

Het kerkelijk onderricht betreft:

Het lezen en verstaan van de Heilige Schrift,

De belijdenis en de geschiedenis der Kerk en het kerkboek, in het bijzonder het kerklied.¹⁵³⁴

Bij de behandeling van art. XVII *Van de openbare belijdenis des geloofs* heeft Vink bezwaar tegen de finale binding van de openbare belijdenis des geloofs aan de viering van het heilig avondmaal in de eerste alinea.¹⁵³⁵ De concepttekst luidt:

Zij, die begeren tot het Heilig Avondmaal toe te treden, doen in de gemeente openbare belijdenis des geloofs.¹⁵³⁶

Vink stelt voor te lezen:

Zij, die als belijdende leden in het midden der gemeente wensen te worden opgenomen en daardoor tot het Heilig Avondmaal te worden toegelaten en als zodanig mede-verantwoordelijkheid willen dragen voor de opbouw van de gemeente van Christus doen in de gemeente

¹⁵²⁹ *Handelingen 1948*, 122.

¹⁵³⁰ *Handelingen 1948*, 182.

¹⁵³¹ *Handelingen 1948*, 181.

¹⁵³² *Handelingen 1948*, 180.

¹⁵³³ *Handelingen 1948*, 181.

¹⁵³⁴ *Handelingen 1948*, 184.

¹⁵³⁵ *Handelingen 1948*, 183.

¹⁵³⁶ *Handelingen 1948*, 182.

openbare belijdenis des geloofs.¹⁵³⁷

Van den Berg valt Vink bij. Hij heeft respect voor de schuchterheid in het heilige, die bij jonge mensen kan gevonden worden als ze voor het heilig avondmaal staan. 'Men spreke hier niet van moeten, maar van mogen.'¹⁵³⁸ De Bruijn stelt aan Vink de vraag of het de bedoeling van zijn amendement is om de band tussen belijdenis van het geloof en het heilig avondmaal lossen te maken. Het is juist goed gereformeerd de band tussen belijdenis en avondmaal strakker te maken. Vink antwoordt dit pertinent niet te willen; de binding van belijden en avondmaal is in art. XVII te eenzijdig finaal. Hij denkt anders over de dingen dan Van den Berg, al is hij het ermee eens dat de viering van het heilig avondmaal gebed en schroom vereist. Het gebed en de strijd moeten vóór het afleggen van de belijdenis beginnen.¹⁵³⁹

Van Ruler, die al eerder opgemerkt heeft het woord *willen* bij 'verantwoordelijkheid *willen* dragen' te willen laten vallen, omdat men niet altijd wil wat men moet, zegt dat de woorden van Vink, Van den Berg en De Bruijn hem uit het hart gegrepen zijn, 'omdat zowel de nadere reformatie als de 19de eeuw zullen moeten worden verdisconteerd; zo ook de toekomst in het apostolisch element in het Heilig Avondmaal. Al deze elementen zijn in het amendement-*Vink* goed verwerkt.'¹⁵⁴⁰ 'Bewust heeft de commissie speelruimte tussen beide sacramenten gehouden. Het uiteenhouden van Doop en Heilig Avondmaal, als twee daden Gods, die niet door de Kerk omkneld kunnen worden, komt overeen met het apostolisch karakter der Kerk.'¹⁵⁴¹

Het amendement-*Vink* wordt door de synode overgenomen en het gehele art. XVII op deze wijze geamendeerd, wordt met algemene stemmen aanvaard.

Bij de behandeling van ord. 9 wordt een amendement van Pop aangenomen dat bij het doel van de catechese ook geformuleerd wil hebben dat het erom gaat de jongeren te leren leven uit Gods beloften en naar Zijn geboden.¹⁵⁴²

Bij de behandeling van de ordinantie komt er in de synode ook een discussie over de in deze ordinantie genoemde minimumleeftijd voor de belijdeniscatechisatie van achttien jaar. Dit is ook in de subcommissie een vraag geweest, waar een lid ervoor pleitte 'dat de belijdenis reeds wordt afgelegd voor de puberteitsjaren, opdat het Sacrament van het Heilig Avondmaal de jonge mensen in deze critieke jaren sterkend en bewarend zal vergezellen.'¹⁵⁴³ Ook de oecumene wordt zonder nadere onderbouwing of verwijzing ten voorbeeld gesteld.¹⁵⁴⁴

Tijdens de bespreking houdt Fagel een pleidooi voor het niet noemen van de leeftijd en de discussie zo open te houden.¹⁵⁴⁵ Calvijn noemt de leeftijd van twaalf jaar als leeftijd des ondersheids. De leeftijd van achttien jaar is ook niet gelukkig ten aanzien van dezelfde leeftijd voor dienstplichtigen. Bovendien wordt het heilig avondmaal dan juist in de ontwikkelingsjaren onthouden. Dit is op psychologische gronden niet gelukkig. Ter Haar

¹⁵³⁷ *Handelingen 1948*, 183.

¹⁵³⁸ *Handelingen 1948*, 183.

¹⁵³⁹ *Handelingen 1948*, 184.

¹⁵⁴⁰ *Handelingen 1948*, 184.

¹⁵⁴¹ *Handelingen 1948*, 184.

¹⁵⁴² *Handelingen 1949*, 202.

¹⁵⁴³ *Handelingen 1949*, 200.

¹⁵⁴⁴ *Handelingen 1949*, 201.

¹⁵⁴⁵ *Handelingen 1949*, 205.

stelt hiertegenover dat de openbare belijdenis des geloofs iets anders is dan de confirmatie. De belijdenis eerder te stellen, zou een waardevol bezit van onze kerk in gevaar brengen. Hij wil de leeftijd van achttien jaar handhaven. Haitjema meent dat Fagel gegrepen is door het Scandinavische Lutheranisme. Hij kent zelf de Deense Kerk. In Denemarken, waar men ook de praktijk van de confirmatie heeft, ziet men de jonge mensen na de eerste maal jarenlang niet meer aan het avondmaal. De predikanten daar zouden graag de leeftijd hoger schuiven. Van Veenen pleit voor het ontwerp. Het is belangrijk dat de gelegenheid die er is de jonge mensen van achttien jaar een jaar grondig te catechiseren, gehandhaafd blijft. De synode besluit de leeftijdsgrens te handhaven.

Bij de behandeling in tweede lezing worden er nog enkele toevoegingen gemaakt. Eén classicale vergadering en één provinciaal kerkbestuur hebben in hun consideratie de wens te kennen gegeven de belijdenis te doen afleggen voor de kerkenraad of het consistorie en daarna de openbare belijdenis in het midden van de gemeente. Dit wordt aanvaard.¹⁵⁴⁶

Eén classis wil met nadruk vastgesteld zien dat de kerkenraad zijn instemming moet betuigen met de afloop van het onderzoek. Dit komt de centrale commissie van rapport als overbodig voor, omdat dit vanzelf spreekt. Hetzelfde geldt van het voorstel van een andere classicale vergadering dat het onderzoek moet plaatsvinden naar leer en leven. Ook dit is vanzelfsprekend.¹⁵⁴⁷

Bij de behandeling van de ordinanties in tweede lezing komt de wens van de classicale vergadering Leeuwarden ter sprake om in bijzondere gevallen de mogelijkheid te geven om belijdenis des geloofs af te leggen ten overstaan van de kerkenraad of een commissie uit zijn midden. Hier is bijvoorbeeld gedacht aan chronisch zieken. De centrale commissie van rapport stelt voor een nieuw lid 2 toe te voegen:

2. Indien de belijdenis des geloofs om gewichtige redenen naar het oordeel van de kerkeraad niet in een kerkdienst kan plaats hebben, geschiedt zij ten overstaan van de kerkeraad of een commissie uit zijn midden.¹⁵⁴⁸

Dit voorstel wordt door de generale synode aanvaard.¹⁵⁴⁹

17.4. Van het heilig avondmaal in de commissie voor de kerkorde

Eigenlijk kwam het heilig avondmaal al een- en andermaal ter sprake in de vorige paragraaf over de openbare belijdenis des geloofs. Het artikel en de ordinanties over het heilig avondmaal hebben in de commissie en in de generale synode weinig discussie gegeven. In paragraaf 16.2 hebben we gezien dat op voorstel van Van Ruler later het ene artikel over de sacramenten in tweeën is geknipt, namelijk in een zelfstandig artikel over de heilige doop en een apart artikel over het heilig avondmaal.

Als het artikel over de sacramenten voor de eerste maal in de commissie voor de kerkorde ter sprake komt, wijst Zeydner erop dat hij bij het heilig avondmaal drie punten nadrukkelijk geplaatst wil zien, namelijk dat het heilig avondmaal geschiedt

- 1) in het midden van de gemeente;
- 2) op gezette tijden;

¹⁵⁴⁶ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1336.

¹⁵⁴⁷ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1337.

¹⁵⁴⁸ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1538.

¹⁵⁴⁹ *Handelingen 1950/1951*, dl. II, 1538.

3) met gebruikmaking van de formulieren.¹⁵⁵⁰

Van Ruler stelt voor dit artikel in handen van een subcommissie te plaatsen, daar de ordinantie en het artikel ten nauwste samenhangen. De commissie besluit hiertoe en draagt de zaak op aan de predikanten Zeydner en Van Ruler.¹⁵⁵¹

Van Ruler komt later ten aanzien van het heilig avondmaal met het concept:¹⁵⁵²

Het heilig avondmaal wordt ten minste 4x per jaar in het midden van de gemeente gevierd. Het wordt uitgereikt met gebruikmaking van het formulier uit het dienstboek der kerk, door de dienaren des Woords, onder toezicht van de ouderlingen en met bijstand van de diakenen.

Berkelbach van der Sprenkel merkt op dat hij de voorbereiding en de dankzegging mist.¹⁵⁵³ Op voorstel van Wagenaar wordt 'uitgereikt' veranderd in 'bediend' en wordt tevens tussengevoegd 'aan de belijdende lidmaten der kerk'. Wagenaar wil bij de ouderlingen ook niet spreken over 'toezicht', maar over 'opzicht'. Ook deze wijziging wordt overgenomen.¹⁵⁵⁴

Bij de stukken voor de vergadering van 24 en 25 oktober 1946 bevinden zich *Richtlijnen voor de ordinaties over de heilige doop en het heilig avondmaal* van de hand van Van Ruler.¹⁵⁵⁵ Hij somt hier verschillende zaken op die geregeld moeten worden of waaraan gedacht kan worden. Later brengt ook Haitjema naar voren dat de ordinantie uitdrukkelijk de voorbereidings- en dankzeggingspredikatie moet vaststellen. Aldus wordt besloten.¹⁵⁵⁶

17.5. Van het heilig avondmaal in de generale synode

In de generale synode wordt art. XVIII zonder enige discussie en zonder enig amendement met algemene stemmen aanvaard.¹⁵⁵⁷

Bij de behandeling van de ordinantie worden nog wel enkele details besproken. Zo wordt in het opschrift 'heilig' aan 'avondmaal' toegevoegd. De ordinantie heet nu: Ordinantie voor de bediening van het Heilig Avondmaal.¹⁵⁵⁸

Art. XVII-1 spreekt over opwekking en nodiging. Deze geschieden tijdens het huisbezoek door de ouderlingen en tijdens de voorbereidingsdienst door de prediking. Door een amendement van de commissie van rapport worden de artikelen taalkundig iets scherper geformuleerd, zodat de indruk dat de nodiging alleen kan geschieden door het huisbezoek wordt weggenomen. De derde alinea luidt: 'Bij de opwekking en nodiging worden de lidmaten geroepen tot inkeer en verootmoediging en vermaand om uit hun midden weg te doen, wat aan de deelneming aan het Avondmaal in de weg zou staan.'¹⁵⁵⁹

De Lange dient een amendement in om het vooropstellen van de nodiging tot het heilig avondmaal te corrigeren. Dit artikel gaat volgens hem uit van de ideële toestand van de

¹⁵⁵⁰ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 311v.

¹⁵⁵¹ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 312.

¹⁵⁵² Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 356.

¹⁵⁵³ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 356.

¹⁵⁵⁴ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 358.

¹⁵⁵⁵ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 384-7.

¹⁵⁵⁶ Balke en Oostenbrink-Evers, *De Commissie voor de Kerkorde*, 478.

¹⁵⁵⁷ *Handelingen 1948*, 185.

¹⁵⁵⁸ *Handelingen 1949*, 244.

¹⁵⁵⁹ *Handelingen 1949*, 245.

Hervormde Kerk, 'waarvan wij nog zeer ver verwijderd zijn'.¹⁵⁶⁰ Hij vindt de formulering van de derde alinea ook vaag. Wat daar genoemd wordt, is begrepen in dat wat het Avondmaalsformulier van de kerk noemt in het 'zelfonderzoek' tot zelfbeproeving voor het ten avondmaal gaan. Hij wil in de tekst van art. 1 niet alleen de opwekking en vermaning maar ook 'en zij vermanen daarbij de lidmaten der gemeente tot zelfonderzoek overeenkomstig het Formulier voor de viering van het Heilig Avondmaal. Uit het midden der ambtsdragers worde weggedaan, wat voor de rechte deelneming aan het Avondmaal in de weg zou mogen staan'.¹⁵⁶¹ Rapporteur Poldervaart meent dat door de tekstwijziging die is voorgesteld door de commissie van rapport het bezwaar van De Lange is weggenomen. Bovendien zullen er waarschijnlijk meer formulieren voor het heilig avondmaal komen. De Lange is het hier niet mee eens. De synode neemt zijn amendement niet over.

Een ander punt wordt ingebracht door Van Dongen. Hij vraagt of het houden van een voorbereidingsdienst te allen tijde verplicht is. Op Palmzondag en Goede Vrijdag is dit eigenlijk niet mogelijk. De synode gaat hierin mee en besluit te formuleren dat de voorbereiding 'geschiedt in de prediking en bij de herderlijke zorg'.¹⁵⁶² Er wordt dus niet meer over een specifieke voorbereidingsdienst gesproken, maar de prediking in het algemeen dient deze noties te beklemtonen.

In de derde alinea verandert het woord 'inkeer' in 'zelfonderzoek'.

Bij art. 2, waar het gaat om de vraag wie er worden toegelaten tot de viering van het avondmaal, dient De Lange een amendement in dat spreekt over *kunnen worden toegelaten*. Hij wil er ook aan toevoegen 'een en ander naar het oordeel van den Kerkeraad'.¹⁵⁶³ Poldervaart geeft aan hier grote bezwaren tegen te hebben. 'Het recht voor God en het recht voor de gemeente moeten worden onderscheiden. Het eerste wordt in de prediking, het tweede in de kerkorde gestipuleerd. Men mag geen lidmaten kunnen weigeren, die niet onder censuur staan'.¹⁵⁶⁴ Hierna trekt De Lange zijn amendement in.

Verder is er een amendement van de commissie van rapport bij de laatste alinea, waar staat: 'Lidmaten van een Kerk in het buitenland worden als gast in de gemeente opgenomen naar de regelen daarvoor gesteld in de ordinantie voor het verband met andere kerken.' Wagenaar stelt voor: 'terwijl zij, die tot een andere gemeente of Kerk behoren, door de Kerkeraad als gast worden ontvangen'.¹⁵⁶⁵ Hier worden ook weer vragen bij gesteld. Hoogenkamp vraagt of hier geen kerkgenootschap moet worden gelezen, zoals in de ordinantie over de doop. Ouderling Van den Dool vraagt of het niet beter is 'alleen te lezen: "die tot een andere Kerkformatie behoren"'. Anders wordt de mogelijkheid opengelezen voor het toelaten van sectariërs.¹⁵⁶⁶ Ouderling De Geer zou willen toevoegen 'die niet onder de kerkelijke tucht staan'. Ouderling Hiddink wil een limiet stellen aan het aantal keren dat men als gast kan worden toegelaten. Rapporteur Poldervaart maakt duidelijk dat met 'gemeente' een andere Hervormde gemeente bedoeld is. Dit blijkt uit de samenhang. Poldervaart wil op grond van een goed oecumenisch besef niet lezen 'kerkformatie'. Ook het stellen van een limiet vindt hij niet wenselijk in een kerkorde. Er zijn ook bijzondere omstandigheden mogelijk. Hij herinnert aan de evacuatie.

¹⁵⁶⁰ *Handelingen 1949*, 246.

¹⁵⁶¹ *Handelingen 1949*, 246.

¹⁵⁶² *Handelingen 1949*, 247.

¹⁵⁶³ *Handelingen 1949*, 248.

¹⁵⁶⁴ *Handelingen 1949*, 249.

¹⁵⁶⁵ *Handelingen 1949*, 249.

¹⁵⁶⁶ *Handelingen 1949*, 249.

Ten slotte wordt het amendement van Wagenaar aangenomen inclusief het voorstel van ouderling De Geer om in plaats van 'zij' te lezen "belijdende leden".

17.6. Beantwoording van de onderzoeksvragen bij dit hoofdstuk

Het doel van de catechese wordt gezien in het doen deelnemen aan de viering van het heilig avondmaal. Ook de hoofdaccenten van hetgeen in de catechese aan de orde moet komen, worden vastgelegd en later in de generale synode nog duidelijker geformuleerd.

De openbare belijdenis wordt geformuleerd als toegangsvragen tot het heilig avondmaal. De commissie buigt zich ook over de te stellen belijdenisvragen, waarbij vele voorbeelden uit de periode van de vluchtelingengemeente van À Lasco in 1555 tot en met de vragen uit Sint-Michiëlgestel uit 1942 bestudeerd worden. Bij de behandeling in tweede lezing wordt door de synode ook een voorstel aanvaard de belijdenis te doen afleggen voor de kerkenraad of het consistorie, met daarna de openbare belijdenis des geloofs in het midden van de gemeente.

Bij de catechese wordt in de generale synode toegevoegd dat het erom gaat de jongeren te leren leven uit Gods beloften en naar Zijn geboden.

Bij de behandeling van het heilig avondmaal in de commissie geeft Zeydner drie punten aan die hij nadrukkelijk in het artikel opgenomen wil zien. Omdat hij samen met Van Ruler de ordinantie voor het heilig avondmaal voorbereidt, zien we de drie punten terug. Het heilig avondmaal geschiedt: 1. in het midden van de gemeente; 2. op gezette tijden; 3. met gebruikmaking van de formulieren.

In de generale synode wordt het geconcipeerde artikel zonder wijzigingen met algemene stemmen aanvaard. De kerkorde schrijft geen dienst van voorbereiding voor, maar formuleert dat de voorbereiding geschiedt in de prediking en bij de herderlijke zorg.

Het apostolaat komt bij deze onderwerpen niet aan de orde, maar wel in deze zin dat de catechese onderscheiden wordt van de verantwoordelijkheid van de Nederlandse Hervormde Kerk voor de jeugd van het volk die door de catechese niet bereikt wordt. Deze verantwoordelijkheid krijgt gestalte in art. IV-3 en art. IV-6, waar bij de predikanten en de ouderlingen gesproken wordt over 'de arbeid onder hen, die van het Evangelie zijn vervreemd, het medewerken aan de geestelijke vorming van de jeugd'. Het kernmoment van de apostolaire bewogenheid met de jeugd van het gehele volk vinden we in art. IX tussen het apostolaat en het belijden in.

IX. Van de geestelijke vorming van de jeugd

1. Aan de Kerk is opgedragen, mede te werken aan de vorming van de jeugd, teneinde deze te brengen tot haar plaats in de gemeente en haar de weg te wijzen in de wereld.

2. Ook is de Kerk medeverantwoordelijk voor de opvoeding van en het onderwijs aan de jeugd van het gehele volk in gezin en school, opdat ook daarin de gehoorzaamheid aan Gods geboden gestalte krijgje.

Dat de catechese van het jeugdwerk wordt onderscheiden, heeft alles met het apostolaat te maken.